

Pátek

LIDOVÉ NOVINY

10. 5. 2013 / č. 19 / samostatně neprodejné

Jiří Hájíček

**Jak napsat
nejlepší
román**

Jiří Hájíček

Nejsem Bůh příběhu

„Už první řádkou to začínám kazit,“ říká o svém psaní autor nejlepší české knihy roku, románu Rybí krev.

Text: Alena Plavcová Foto: David Neff

Poklidná prvomájová atmosféra česko-budějovického náměstí Přemysla Otakara II. jako by se k Jiřímu Hájčkovi nějak hodila. Dokonale naplňoval představu o introvertovi: mluvil tichým hlasem, formuloval váhavě, stydlivě hleděl do kavárenského stolku a nervózně si pohrával se snubním prstýnkem. Modré oči, nakrátko střižené prošeďivé vlasy, důlek v bradě a roztomilé uši. Oblečen byl znamenitě, včetně malé ležérnosti – sportovních bot (manželka Nicol je oděvní výtvarnice). Dvanáct let nejí maso, ale nikomu to nevnucuje. „Ať si každý jí, co chce.“ Podobné jsou i jeho knihy. Nenajdete v nich žádné prvoplánové atrakce. Zato spodní dravé proudy, které vás strhnou stejně jako třisetčlennou porotu soutěže Magnesia Litera. *Rybí krev*, román o likvidaci jihočeských vesnic kvůli stavbě Temelína, před pár týdny udělila hlavní cenu.

Kterou fází psaní máte nejraději?

Asi ten začátek, kdy to mám jenom v hlavě, kdy si to jen představuju. A jak je to abstraktní a není to promyšlené do detailů, zdá se mi to tak snadné. Úplně vidím, jak skvělé to bude. Ty syrové momenty, ty zajímavé scény, strhující hlavní postavu, silný závěr. Tak si to v té hlavě maluju. A pak mám vždycky pocit, že už první řádkou to začínám jen kazit.

Chiméra bývá hezčí než realita. Mimo chodem, taky si myslíte, jako Pavel Kosatík, že psaní není normální? Že je to neurotická věc? Protože spisovatel chce lidem něco sdělit, ale místo aby šel za nimi, zavře se doma, zatáhne žaluzie a něco smolí – přitom není jisté, že se to k lidem vůbec dostane.

Psaní je zvláštní způsob komunikace. Texty, knížky jsou jen médium. Já mám rád román Maria Vargase Llosy *Vypravěč*. Vypravěč v něm putuje džunglí mezi rodovými klany a kromě toho, že vypráví, je taky šaman, lékař. Lidi sedí u ohňů a z jeho historek jsou skoro jako v transu. Vypráví jim všechno možné, co kde zažil, jaká zvířata v džungli potkal. Takhle kdysi putovali a vyprávěli, co viděli ve světě, i krajáci. Vyprávění si, to prvotní sdělování zážitků, příběhů, to jsou kořeny literatury. Jenže když už to pak sepisujete, dumáte nad formou, stylizujete, je to taková divná oklika.

Co vlastně dnes člověka přiměje k psaní?

Já jsem odmala hodně a rád četl. A pak na gymplu, jako skoro každý, jsem začal psát básničky. Později jsem se dostal k povídkám – ale to už bylo na vojně, někdy v 90. letech. Jak říká Josef Škvorecký: Když

Jednotřídka v Purkarcích, 1974 (budoucí spisovatel v první řadě druhý zprava). Škola i stavení na druhé straně Vltavy jsou dnes pod vodou.

je člověku patnáct, má spoustu pocitů a tužeb, ale nemá ještě nic odžito – tak píše básně. Teprve když mu to psaní vydrží a něco zažije, může se eventuálně dopracovat k próze.

Prožíváte při psaní nějaký stres, když vám to nejde?

Stres určitě ne. Já mám to štěstí, že se psáním neživím, takže nepišu pod tlakem, že zkrátka něco napsat musím. Ono to psaní má několik vrstev, řekl bych. Nejdřív jen přemýšlím o námětu, nějak si to stavím v hlavě, nemám ještě ani čárku. To je radost. Poznámky si dělám až pak. Psával jsem si je na papírky a ty si dával různě do kapes. K poslednímu románu jsem si už ale všechno poznamenával rovnou do notebooku, měl jsem, než jsem začal vůbec psát, asi pětadvacet wordovských stran jenom poznámek. Dělal jsem si je skoro rok.

Máte nějaký pevný režim na psaní? Hodinu, kdy vám to jde nejlíp?

To nemám. Já píšu docela těžko. A píšu, když mám zkrátka čas. Po večerech, po nocích – nebo si na to vezmu dovolenou. *Rybí krev* jsem třeba psal u kamaráda v Českých Velenicích, v podkroví jeho chalupy. Samozřejmě na to myslím, i když jedu trolejbusem nebo jdu po ulici. To už se těším, až si zase otevřu počítač a vrátím se do textu,

i když to navazování bývá těžké. Já taky nemám žádnou pracovnu, dokonce ani psací stůl. Píšu na pohovce, notebook na kolenou. Mojí pracovnou je vlastně pohovka.

Stydíte se u psaní někdy?

(chvíli mlčí) Studem bych to nenazval. Někdy se ale člověk rozmýšlí, jestli to opravdu napsat chce. Ale zároveň právě tohle může být měřítkem, že to je něco podstatného. Protože když to jde zevnitř a je to opravdové, člověk si při tom vyvolává emoce. Když jsem psal *Rybí krev*, občas se mi u nějaké scéně stalo, že jsem sám sebe dojal.

Jako až k pláči?

No nebrečel jsem při psaní, to ne. Ale cítil jsem, že některé scény asi budou mít emocionální sílu. Což je pro mě důležité, protože já nejsem autor, který to má předem nějak hodně promyšlené. Ani se nevyžívám v experimentování s formou.

Já myslela, že než se člověk pustí do románu, musí mít dějovou kostru dobře rozmyšlenou.

Ono to celé předem vymyslet nejde. Aspoň já to nedokážu. Nějaká část vám vždycky vznikne až při psaní – ale to je právě to, co mě na tom nejvíce baví. Prostě píšete, někdy to jde těžko, někdy lehčeji. Ale v určitém momentu se vám to najednou začne

jako by odněkud sypat. Je to nepopsatelné a většinou to netrvá dlouho. Jak to přišlo, tak to skončí.

Jak vám jde škrtnání? Prý je to, jako když člověk vraždí vlastní děti. Nebo to mažete s lehkostí? Něco jako „copak dělá naše Bára, v noci šije, ve dne párá“?

To je pěkné. Fatálně to určitě neberu. To redigování a škrtnání, tu poslední část psaní, mám vlastně taky docela rád. A někdy myslím na to, že Hrabal svoje texty stříhal těmi nůžkami, a říkám si, jak to měli autoři tenkrát složité, když ještě psali na stroji. Nedovedu si to ani moc představit, protože já přepisuju a mažu hodně.

Je k psaní románu potřeba odvaha?

Pro introvertního člověka je velká odvaha vůbec s nějakým textem vyjít na veřejnost. Já publikuju zhruba patnáct let. A tuhle fázi jsem si prožil někdy v těch 90. letech, kdy jsem rukopisy různě rozesílal do nakladatelství – a všechny se mi vracely zpátky.

Schválně, jestli uhadnu, co vám psali: „Váš text je nadějný, ale koncepčně se nám nehodí...“

Přesně tak. Já se nedávno potkal s panem Navrátilem, který byl tenkrát v Mladé frontě. „Na vás si pamatuju,“ říkal. „Já vám napsal takový ten obligátní dopis: Váš text vykazuje slibné znaky dobrého textu, ale zatím se nehodí do našeho edičního plánu.“ Mám ten dopis schovaný. Zasmáli jsme se tomu. Odvaha to asi je, když člověk začíná. Ale čím jsem starší, tím si zase na sebe kladu větší a větší nároky.

Už dobrých dvacet let pracujete jako bankovní úředník. Co přesně v bance děláte?

Já nejsem obchodník. Mám na starosti vnitrobankovní provozní věci, souvisí to s řízením likvidity banky. Dotace, odvody hotovostí v celé síti naší banky v republice a tak.

Baví vás to?

Ta práce je různorodá. Takže... jo.

Spisovatele si lidi představují spíš jako bohéma než solidního bankovního úředníka. Nebo máte dvojí tvář – ve dne cifršpion, v noci umělec?

Víte co? Já myslím, že to je mýtus, že spisovatel musí být bohém. Teda možná to

sedí třeba na Jáchyma Topola, nebo na J. H. Krchovského. Bohém byl Jaroslav Hašek. Moc se neví, že Hašek začal pracovat v bance. A pak takhle jednou šel z banky s aktovkou domů a potkal kamaráda, který mu řekl: „Co kdybychom odjeli do Haliče?“ Tak sedli na vlak a odjeli do Haliče. A Hašek už se do té banky nikdy nevrátil.

Je to pro vás inspirace?

Myslím, že tohle se mi nestane. Na druhé straně ale je spousta spisovatelů, kteří mají k bohémství hodně daleko. Když jsme u toho, já měl nedávno autorské čtení v jedné galerii v Praze na Malé Straně. A tam se mě taky ptali, jestli je psaní moje povolání. Odpověděl jsem, že v Čechách se psáním beletrie užívá jen málo lidí. Pak za mnou přišla jedna paní: „Víte, že ani za první republiky se psáním beletrie neživil skoro nikdo? Karel Čapek pracoval v novinách, Hašek psal pro noviny, Eduard Bass...“ Vlastně jsme si vůbec nevzpomněli na nějakého prvorepublikového autora, který by se živil výhradně psáním beletrie. Takže to zřejmě v naší jazykové oblasti, kde je počet čtenářů omezený, běžné není.

Jak berou vaše psaní kolegové v bance?

No tak... už si na mě zvykli.

To znamená co?

Že se o tom normálně v práci nebavíme, i když to o mně asi všichni vědí. Ale když vyjde knížka, kolegyně si ji přečtou a povídáme si o tom. Řekl bych to asi tak: Každý ve volném čase něco dělá. A já prostě píšu.

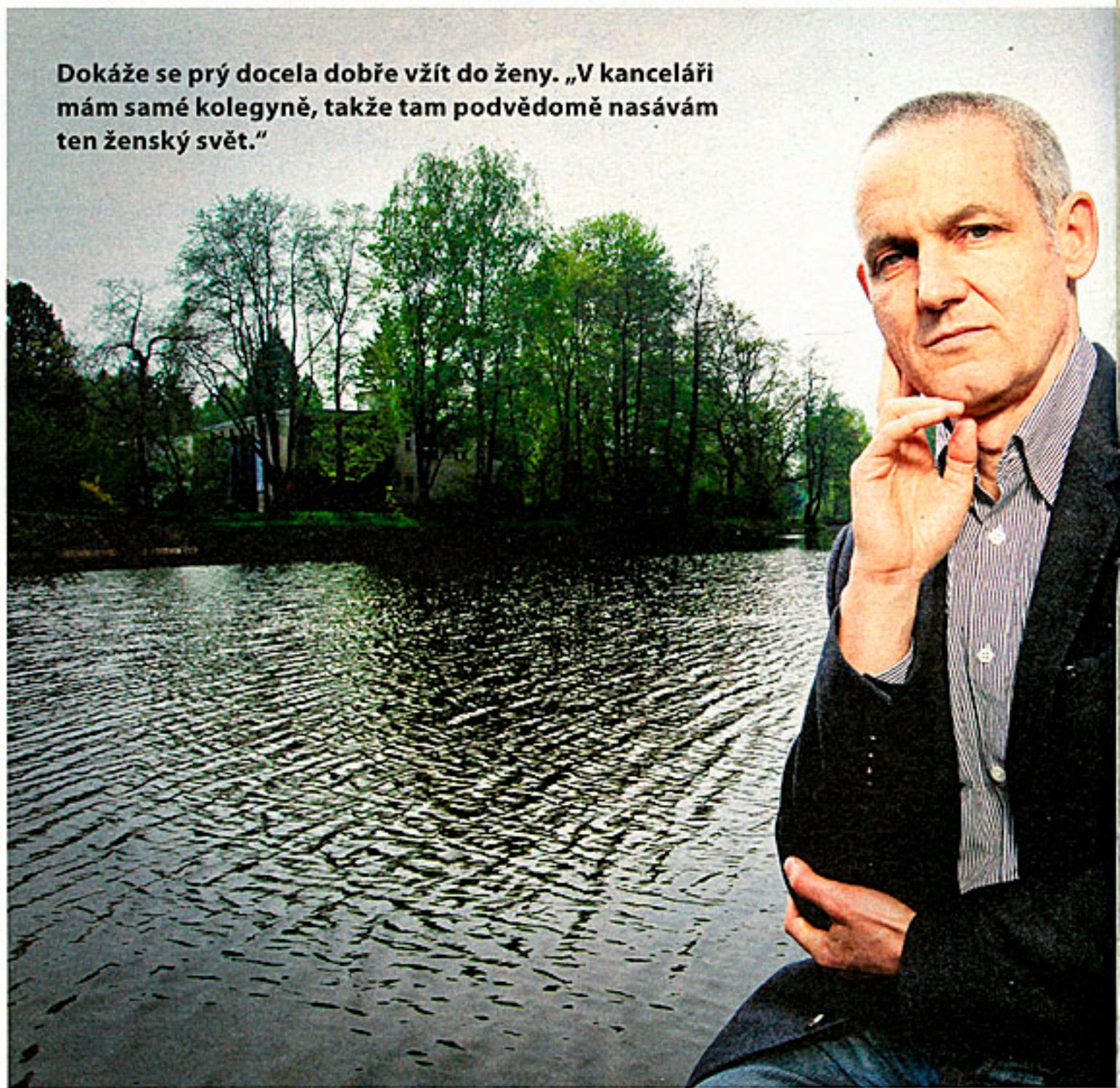
Leží vám rukopis v hlavě někdy tak, že na něj musíte myslet i v kanceláři?

Někdy se při tom přistihnu. Ale to trvá tak do nejbližšího telefonu. Člověk v plném nasazení tuší, že ty příběhy, o kterých chce psát, někde v jeho hlavě jsou, ale záměrně je vytěsňuje.

Který Jiří Hájiček je vlastně ten pravý – ten úředník, nebo ten, co po nocích píše romány? K čemu se musíte víc nutit?

To se oddělit nedá. Ale protože to psaní provozuju ve volném čase, nemám ho spojené s žádnými rituály a ranním vstáváním, víc se na to těším. Ale někdy, když třeba devět hodin v práci koukám do počítače a vyřizuju telefony, jsem tak unavený, že už pak nemám chuť zapnout si to ještě doma. Poslední dobou vůbec pociťuju, že mi všechny ty monitory vadí – a nevím, co s tím. Protože bez monitorů to dnes nejde.

Dokáže se prý docela dobře vžít do ženy. „V kanceláři mám samé kolegyně, takže tam podvědomě nasávám ten ženský svět.“

Tak se snažím si tu hlavu nějak pročišťovat, jsem venku nebo vysedávám v kavárně s přáteli.

Ovlivňuje vaše úřednická profese vaše psaní?

Já nevím. Možná určitá trpělivost a důslednost se při psaní člověku docela hodí. Protože já opravdu nejsem bohémský ani v tom psaní. A jak se říká, že spisovatel musí text vysedět... Tak to mám taky dobře nacvičené z práce.

Jakých svých vlastností si nejvíc ceníte?

Myslím, že jsem zodpovědný. A zároveň... trpělivost je asi taky vlastnost, která se mi osvědčila v životě i v psaní. To vědomí, že všechno má svůj čas. Prostě nejsem typ, co tlačí na pilu. A chci si všechno zasloužit nějakou prací. Dlouhodobou a trpělivou.

Vaše texty, jak se shodují recenzenti, jsou pomalé, melancholické, tiché, jakoby neatraktivní. Jeden kritik napsal, že „svým stylem věrně kopírujete terén, aniž byste si dopřál nějaký ten vzlet“. Zřejmě to odpovídá vaší povaze...

No... to asi jo. Já jsem takový melancholik.

Vyzkoušel jsem si různé přístupy v těch prvních povídkách, ale já zkrátka nemám rád stylizaci ani okázalost. Takže ve výsledku asi jsou ty moje texty docela jednoduché. V tom je ovšem riziko – že to spousta lidí nedočne, protože je to bude nudit. Rafinovaného čtenáře, který oceňuje spíš nějaké formální avantgardní postupy, moje knížky asi bavit nebudou. Protože já před atraktivní zápletkou dávám přednost tomu, když se situace pomalu vyvine do nějaké silné emocionální roviny. Mám rád, když čtenář ty postavy postupně objevuje. Nejsem typ autora, který by si své figury načrtl a pak s nimi manipuloval, posouval je po šachovnici příběhu. Snažím se, aby pohyb mých postav románem šel z jejich přirozenosti. Vlastně aby bylo co nejméně vidět, že jsem jako autor nad tím. Já nejsem Bůh toho příběhu a ani jím být nechci. Chci být se svými postavami, které se snaží v nějaké situaci obstát, dole. Prožívat s nimi náš příběh. Mně se i jako čtenáři líbí takový ten osudový příběh vyprávěný zdola. Čtenář už ví, jak šly dějiny, ale prožije si to s tou postavou, která nemá ani tušení, jak se o tom bude mluvit za padesát let, znovu. Něco jako Obsluhoval jsem anglického krále.

V románu Rybí krev je vypravěčkou žena. Jaké to pro muže je, psát, tedy uvažovat jako žena?

Je to hra. Pro mě i pro čtenáře, protože on samozřejmě ví, kdo to napsal.

Omrzel vás mužský vypravěč? Chtěl jste si to zkusit jinak?

Ano. A taky jsem si představoval, že Rybí krev bude hlavně o vztazích, o rodinných konstelacích. Takže jsem chtěl, aby příběh vyprávěl někdo, koho opravdu ty vztahy trápí, citlivá holka, takový rodinný typ.

Radil jste se s nějakou ženou při psaní?

Neradil jsem se s nikým. Já myslím, že jsem dost empatický, takže se dokážu docela dobře vžít do ženy. Snažím se taky zapamatovat si útržky skutečných dialogů. A v kanceláři mám samé kolegyně, takže tam podvědomě nasávám ten ženský svět, sleduju, jak ženy reagují. Nepovažuji se ale za znalce žen.

Říká se, že na knize není nejdůležitější to, co je v ní řečeno, ale to, co je v ní skryto. Ta síla nevědomého světa, který v běžném shonu potlačujeme. Rozumíte tomu?

To ano. I já bych si přál, aby čtenáři pod

tím mým strohým textem i poměrně jednoduše vyprávěným příběhem občas narazili na nějaké ty spodní proudy. Což samozřejmě předpokládá čtenářovu představivost. Taky dám přednost náznaku před vysvětlením po lopatě. Ani některé postavy vlastně nejsou úplně jasné. Ale to obohacuje text, protože něco prostě necháte na čtenáři. V tom právě je síla psaného textu oproti filmu, kde není prostor pro to, představit si něco jinak než režisér.

Podstatná část Rybí krve se odehrává v době stavby Temelína a přehrady Hněvkovice, kvůli nimž byly zlikvidovány okolní vesnice. Vy jste v Purkarci, jehož se to také dotklo, strávil dětství. Co je dnes v těch místech, kde jste vyrůstal?

Z Purkarce pochází moje maminka a rodiče mé maminky. Moje babička ještě žije, bydlí teď u našich a je jí 93 let. Babiččina chalupa v Purkarci zůstala ušetřena, protože byla těsně nad kótou, na kterou stoupla hladina řeky. Ale škola, kam jsem chodil, je pod vodou. S babičkou si mimochodem moc rád povídám, ona sice už špatně vidí a skoro neslyší, ale tu vesnici si velmi dobře pamatuje.

JIŘÍ HÁJÍČEK (45)

■ **Dětství prožil v jihočeském Purkarci a Týně nad Vltavou.**

■ **Vystudoval Vysokou školu zemědělskou. Od roku 1993 pracuje v bance. Žije v Českých Budějovicích.**

■ **Začínal v 80. letech básničkami v pořadu Mirka Kovářika. Knižně debutoval sbírkou povídek Snídaně na refýži (1998). V roce 2001 mu vyšel román Zloději zelených koní, o rok později Dobrodruzi hlavního proudu.**

■ **Za román Selský baroko obdržel literární cenu Magnesia Litera za nejlepší prózu (2005) a druhé místo v anketě Lidových novin Kniha roku. Jeho poslední román Rybí krev (2012) se stal Knihou roku (Magnesia Litera).**

■ **Je ženatý, bezdětný.**

Povídáte si i s jinými pamětníky těch časů?

Vloni v létě mi zavolał nějaký starší pán: „Já jsem Šebor ze mlejna,“ představil se. A že četl Rybí krev a že je z obce Jaroslavice. To byla ves na pravém břehu Vltavy, která musela ustoupit přehradě. Pozoruhodné bylo už to, že o sobě řekl: „Šebor ze mlejna.“ Ten mlýn už dávno není. A ten člověk bydlí v nějakém bytě v Budějicích. Pozval mě na setkání rodáků. Bylo to v červenci, hrozný hic. A tam na tom pustém břehu stál stan, hrála malá kapela, točilo se pivo, limonády. Sešli se lidi z té vsi, ale už tři nebo čtyři generace – stařečci, co tam kdysi měli chalupy, i malé děti, které už nic z toho nepamatovaly. Mně se moc líbilo, že oni vozí své děti na místa, kde dřív žili. V těch Jaroslavicích rozbouřili kvůli Temelínu i kapličku panny Marie. A rodáci teď udělali sbírku na novou kapličku, bude stát nějakých sto metrů nad tou rozlitou řekou. Byl to pěkný zážitek, připadal jsem si najednou jako doma v Purkarci.

Vyprávěl jste to babičce?

No to bylo právě hezké. Já babičce líčil, jak se scházejí rodáci z Jaroslavic, a ona říká: „No jo, přes Jaroslavice jsme s tatínkem vždycky hnali krávu do Tejna na trh.“ Což je mimochodem dobrých dvacet kilometrů. Babičce bylo asi šest, krávu hnali právě po tom pravém břehu Vltavy, přes Jaroslavice. Takže věděla, kde je Šeborův mlejn, ty lidi znala. A mně to připadá skoro jako taková... magie. Protože to místo já už si nepamatuju. To místo dávno není, je hluboko pod vodou. Existuje jenom v babiččině devadesátileté hlavě. Ale jak říká jeden můj kamarád: Řeka má vždycky svoje kouzlo. A ten pravý břeh už teď zase trochu začíná žít. V létě tam bývají tábory, vodáci. V Purkarci jsou už tři hospody. Babička vzpomíná na tu naši krásnou malou klikatou řeku a vypráví mi, jak chodila do školy přes led jenom v dřevákách. A teď je tam řeka široká, teče pomalu a líně.

Když dnes kolem Temelína jedete, co cítíte? Nenávisť? Nebo už ty chladicí věže ani nevnímáte?

Většinou už je nevnímám. Víte, ten román je z doby, kdy to téma bylo opravdu vyhraněné a kdy existovala velká resistance vůči Temelínu, obecně ekologická i přímo od lidí, kteří tam žili. Dneska už to není téma. Někaké opouštění domovů kvůli Temelínu je samozřejmě passé, nic se už dělat nedá. Takže já když dnes jedu kolem té atomové elektrárny, a jezdím tam často k rodičům do Týna, nejčastěji mě napadne: Hlavně aby to bylo bezpečné. ●